

**Ἡ ἑλληνικὴ
μεταλλοτεχνία**

τοῦ 4ου αἰ.π.Χ.

‘Από τη γεωμετρική εποχή, ή ελληνική μεταλλοτεχνία έχει δώσει έργα εξαιρετικής καλλιτεχνικής πνοής. Τούς χάλκινους λέβητες του 8ου και του 7ου αι. π.Χ. με τούς θαυμάσιους γρύπες, τούς χάλκινους τρίποδες του 8ου και του 7ου αι. π.Χ., τούς στηριζόμενους σε σφυρήλατα ανάγλυφα ελάσματα στολισμένα με μυθολογικές παραστάσεις. Τόν θαυμάσιον χάλκινον θώρακα της ‘Ολυμπίας του 7ου αι. π.Χ. με τήν εγχάρκτη παράσταση πομπής θεών και ἀντιπών ζώων. Τίς μεγάλες χάλκινες ἀσπίδες τών ἀρχαίων χρόνων μέ τά σφυρήλατα ανάγλυφα ελάσματα - ιμάντες πού ίστοροῦν μυθολογικές σκηνές. Τά ἀρχαϊκά λακωνικά χάλκινα κάτοπτρα μέ τίς λυγρές γυμνές Λάκαινες, πού κρατοῦν στό κεφάλι τους τόν δίσκο του καθρέφτη. ‘Η ἀκόμα τά πρῶιμα κλασσικά χάλκινα κάτοπτρα του κορινθιακού, σικυώνειου καί ἀργεΐτικου ἐργαστηρίου, τά στηριζόμενα σέ τρισεύγενα ἀγαλμάτια πεπλοφόρων γυναικῶν. Συχνά ὁ μέγας δίσκος του καθρέφτη πλασιώνεται ἀπό δύο ἐρωτιδεῖς. Τίς ἀρχαϊκές χάλκινες κορινθιουργεῖς πρόχους μέ προτομές γυναικῶν. Τούς ἐντυπωσιακοῦς, μεγάλους, ἀρχαίους χάλκινους κρατήρες του Vix καί του Trebenische, τούς στολισμένους μέ ἀνάγλυφες ἐπίθετες μορφές στό λαιμό. ‘Από τά ἐργα αὐτά ἄλλα ἔχουν βρεθεῖ σέ ἱερά καί ἄλλα σέ τάφους.

Στά ἀρχαϊκά χρόνια τά σημαντικότερα ἐργαστήρια ἦταν τό λακωνικό καί τό κορινθιακό, σά πρῶιμα κλασσικά τό κορινθιακό, τό ἀργεΐτικο καί τό σικυώνειο καί ἀπό τά μέσα του 5ου καί τόν 4ο αι. π.Χ. τό ἄτιμο καί πάντοτε τό κορινθιακό. Σύμφωνα μέ τά εὐρήματα τῆς τελευταίας ἐκσασετίας, τόν 4ο αι. π.Χ. δημιουργοῦνται σημαντικά ἐργαστήρια μεταλλοτεχνίας καί στή Β. ‘Ελλάδα.

Εὐγενία Γιούρη

‘Αρχαιολόγος

‘Η μεταλλοτεχνία του 4ου αι. π.Χ. συνεχίζει τήν παράδοση. Τά σχήματα καί διακοσμητικά θέματα τών ἀγγείων καί τών κατόπτρων ἐξελίσσονται σύμφωνα μέ τήν αἰσθητική ἀντίληψη τῆς ἐποχῆς καί ἡ τεχνική, παράλληλα μέ τή μεγάλη πρόοδο τῆς χαλκοπλαστικής, παρουσιάζει μεγάλη ἐξέλιξη.

Τά κάτοπτρα: Στό τελευταίον τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. δημιουργεῖται ὁ τύπος του πτυκτοῦ κατόπτρου. ‘Ο δίσκος του καθρέφτη καλύπτεται μέ ἕνα δεύτερο δίσκο στολισμένο μέ σφυρήλατη ἀνάγλυφη παράσταση. Συχνά στό ἐσωτερικό του καθρέφτη ὑπάρχει καί ἐγχάρκτη παράσταση. ‘Ο τύπος αὐτός συνθίζεται ὅλο τόν 4ο αι. π.Χ. καί στήν ἐλληνιστική ἐποχή. Τά κάτοπτρα στολίζονται συνήθως μέ θέματα παρμένα ἀπό ἐργα ζωγραφικῆς, ἐνῶ ἄλλοτε πάλι μνημονεύουν ἐργα τῆς πλαστικῆς σύγχρονα ἡ παλιότερα. ‘Ενα κάτοπτρο του Βερολίνου μέ μιά θεϊκή γυναικεία κεφαλὴ φαίνεται ὅτι μνημονεύει τήν Κνιδία ‘Αφροδίτη του Πραξιτέλη. ‘Ενα κάτοπτρο τῆς Νέας ‘Υόρκης μέ τήν προτομή μιάς γυναικείας μορφῆς, πού μέ τό ὕψισμον δεξιό χέρι κρατᾷ ἕνα βόστρυχο ἀπό τά μαλλιά της, θυμίζει τήν περιγραφή τῆς ‘Αναδοσιμένης ‘Αφροδίτης του ‘Απελλῆ, «ὡς χερὶ συμμάρμασσα διὰβροχον ὕδατι χαιτάν» (εἰκ. 1). Σέ ἕνα κάτοπτρο του Λονδίνου εἰκονίζεται ἡ Δανάη νά δέχεται τῇ χρυσῇ βροχῇ του Δία. ‘Η παράσταση αὐτή φαίνεται ὅτι ἀπῆχε ἕνα σύγχρονο ἡ παλιότερο ζωγραφικό ἐργο. ‘Από τίς ἐγχάρκτες παραστάσεις ἀναφέρουμε τήν παράσταση ἐνός κατόπτρου του Λονδίνου. Μέ λεπτή ἐγχάρξη ὁ καλλιτέχνης τῷ κατόπτρου σχεδίασε μιά Νύμφη πού λούζεται στό ἀνοιγμα ἐνός σπηλαίου.

‘Από ένα κροῦνό - λεοντοκεφαλή τρέχει τὸ νερὸ τῆς πηγῆς. Πιὰ πάνω ἀπὸ τὸν κροῦνό προβάλλει ἡ κεφαλὴ τοῦ Πανός. Ἀπὸ τὴν ὀροφή τοῦ σπηλαίου κρέμονται στεφάνια καὶ σὲ μιὰ κοιλότητα τοῦ βράχου εἶναι ἀθηνεῖο καὶ διπλωμένο ἱμάτιο τῆς Νύμφης. Μὲ ἀσήμε, πού διατηρεῖται, καλύπτεται ὅλη ἡ παράσταση, ἐνῶ τὸ βάθος, τὸ ἀνοιγμα τοῦ σπηλαίου καὶ ὁρισμένοι ὅπως τὸ βράχο εἶναι στὸ χρώμα τοῦ χαλκοῦ. Ἡ παράσταση τοῦ κατόπτρου αὐτοῦ φαίνεται ὅτι μνημονεύει ἕνα ζωγραφικὸ ἔργο. Ἡ ἀντιπαράθεση τῆς φωτεινῆς εἰκόνος τῆς Νύμφης στὸ βαθύχρωμο βάθος δείχνει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου μελετοῦσε ἰδιαίτερα τὸ θέμα τοῦ φωτός καὶ τῆς σκιάς, ἕνα θέμα πού σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἀπασχολοῦσε τὸν ζωγράφου Νικία.

Οἱ ὑδρίες τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., χάλκινες καὶ ἀσημένιες, στολίζονται μὲ σφυρήλατες ἀνάγλυφες παραστάσεις κάτω ἀπὸ τὴν κάθετη λαβή. Μιὰ ἀσημένια ὑδρία τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης στολίζεται μὲ μιὰ Νίκη. Ὅρισμένα μέρη τοῦ ἀγγείου ἦταν ἐπιχρυσωμένα. Μιὰ χάλκινη ὑδρία ἀπὸ τὰ Φάραλα στὸ Ἑβνικό Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθήνας στολίζεται μὲ ἕνα ἀνάγλυφο πού παριστάνει τὴν ἀρπαγὴ τῆς Ὁρείθυιας ἀπὸ τὸ Βορέα (εἰκ. 2).

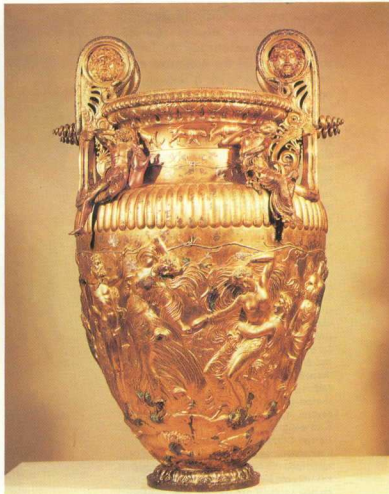
Οἱ οἰνοχόες, ὅπως καὶ οἱ ὑδρίες, στολίζονται μὲ ἀνάγλυφες σφυρήλατες παραστάσεις κάτω ἀπὸ τὴ λαβή. Ὁραία εἶναι ἡ παράσταση τῆς κεφαλῆς τοῦ Σιληνοῦ τῆς ἀσημένιας οἰνοχόης πού προέρχεται ἀπὸ τὸν βασιλικὸ τάφο τῆς

Βεργίνας (εἰκ. 3) πού θεωρεῖται πιθανόν, ὅτι εἶναι ὁ τάφος τοῦ Φιλίππου Β'. Μιὰ μικρὴ ἀσημένια οἰνοχόη ἀπὸ τάφο τοῦ Δερβενίου (Θεσσαλονίκη) ἔχει σφυρήλατη ἀνάγλυφες μορφές κάτω ἀπὸ τὴν λαβή, καὶ ἄλλοτε πάλι μὲ ἕνα ἀπὸ ἀνέμιο ἀνάγλυφο ἢ ἐγχάρακτο.

Πρὶν ἀπὸ τὴν εὑρεση τοῦ κρατήρα τοῦ Δερβενίου ὁ χάλκινος κρατήρας τῶν Μαϊνδῶν τοῦ Βερολίνου τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ἦταν τὸ μοναδικὸ ἀγγεῖο μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις, πού μὰς σῶθηκε ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ.

Ὁ κρατήρας τοῦ Δερβενίου, βρέθηκε τὸ 1962 στὸ Δερβένι (Θεσσαλονίκη), μέσα σὲ ἕνα σχετικὰ μικρὸ κιβωτιόσχημο τάφο μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα χάλκινα καὶ ἀσημένια ἀγγεῖα καὶ μὲ τὰ ὅπλα τοῦ νεκροῦ. Γιά τὸ ἔργο αὐτὸ 94 μιλί- σουμε διεξοδικότερα γιατί εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ καὶ ἡ μελέτη τῆς τεχνικῆς τοῦ μὰς ἔδωσε πολὺτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς τῆς μεταλλοτεχνίας στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Ὁ μεγάλος χάλκινος κρατήρας τοῦ Δερβενίου (ῥῆκος 0,905 μ.), μὲ τίς πολυστόλιες ἐλικωτές λαβές, ἐντυπωσιάζει τὸ θεατὴ μὲ τὴν ὀραία καὶ πλούσια διακόσμηση τοῦ. Μιὰ ἀνάγλυφες παράσταση πού ἱστορεῖ τὰ Πάθη τοῦ Διονύσου στολίζει τὸ κύριο σῶμα τοῦ ἀγγείου. Ὁ Διόνυσος νέ-

ος, εὐδαίμων θεός, «κάθετα ψυχελικά σ' Ένα βραχίονι του βουνού, στο κέντρο της Α όψης, και στα δεξιά του κάθεται η 'Αριάνη. Πίσω από την πλάτη του θεού και πάνω στο βράχο απλώνεται το ιμάτιό του (εικ. 4). 'Ακουμπώντας το δεξιά χέρι πάνω στην κεφαλή απλώνει το δεξιά στο σκέλος και το αποθέτει πάνω στον άριστερό μηρό της 'Αριάνης. Τό άριστερό χέρι, λυγισμένο σε όξεία γωνία, στηρίζεται με τόν άνω άνω στο βράχο. 'Η 'Αριάνη, ντυμένη με χειριδωτό χιτώνα και καλύπτρα, στρέφοντας την κεφαλή προς τή θεό, «ανάκαλύπτεται». Στο λαιμό φοράει περιδέραιο έπιθετο, ολόγλυφο από άσχημη, και στα πόδια σανδάλια. Τό 'τερό Ζεύος συνοδεύει ο πάνθηρας, που στέκεται πίσω από τό Διόνυσο και με άνασηκωμένο τό δεξιά πόδι άναβλέπει προς τό θεό. 'Η παράσταση του 'Ιερού Γάμου του Διονύσου και της 'Αριάνης τοποθετείται σ' ένα ιδεατό ορεινό τοπίο. Στο ίδιο τοπίο εικονίζονται, στο υπόλοιπο σώμα του άγγείου, σκηνές από τό θείο δράμα. Δεξιά από τό 'τερό Ζεύος εικονίζεται μία Μαινάδα, ντυμένη με λεπτό πέπλο, που χορεύει έναν έκατατικό χορό, μ' ένα παιδί ριγμένο στον ώμο της. 'Η έντυπωσιακή μορφή του «μονοκρήπιτος» γενειοφόρου κυνηγού, που ταυτίζεται πιθανότατα με τόν «ή-δυμανή» Πενθέα, παίρνει όλο τό χώρο κάτω από τή λαβή δεξιά. Κατεβαίνει τήν πλαγιή του βουνού χορεύοντας έναν έκατατικό χορό. Φοράει κοντό χιτώνα, που άφήνει άκάλυπτο τό άπάνω σώμα, χλαμύδα και ψηλό υπόδημα στο άριστερό πόδι. Πάνω στο χιτωνίσκο προβάλλεται λοξά τό σπαθί μέσα στον κολεό, κρεμασμένο μ' ένα χάλκινο σμύρμα από τόν ώμο του. Στο δεξιά χέρι κρατούσε δύο δόρατα, από τά όποία σώζεται μονάχα τό ένα, του άλλου σώζεται τό αποτύπωμα. Στην αντίστοιχη θέση κάτω από τή λαβή άριστερά εικονίζονται δύο χιμαιροφόνες Μαινάδες. Κρατώντας μία ζωντανή άκόμη χίμαιρα χορεύουν έναν έκατατικό χορό πρίν από τό σπαργισμό του ζώου. 'Η πρώτη Μαινάδα φοράει πέπλο με μακρό απόπτυγμα και ή δεύτερη χιτώνα. 'Η σκηνή του όργιαστικού χορού των Μαινάδων απλώνεται σ' όλη τήν Β όψη. Δύο Μαινάδες κρατώντας ένα φίδι χορεύουν έναν όργιαστικό χορό. 'Εξαντλημένη από τό χορό ή μία Μαινάδα λυγίζει τό γόνατο (εικ. 5). Τή συγκρατεί, άγκαλιάζοντας τήν από τή μέση, μία τρίτη Μαινάδα, καθισμένη σ' ένα βραχίονι του βουνού. 'Η Μαινάδα αυτή φοράει χιτώνα και ιμάτιο, ενώ ή Μαινάδα ή εξαντλημένη από τό χορό εικονίζεται γυμνή, με τό ιμάτιο άνεμισμένο πίσω της σαν ίστιο. 'Η Μαινάδα που συνεχίζει τό χορό φοράει πέπλο και χλανίδιο. 'Ο Σίληνος παρακολουθεί από μακριά τό δράμα (εικ. 6).

Σκηνές ώμοφάγίας εικονίζονται στο κάτω σώμα του άγγείου. Στην Α όψη δύο γρύλτες σπαράζουν ένα ελάφι και στη Β όψη ένας λέωντας και μία «θήλια πάνθηρ» σπαράζουν ένα μοσχάρι. Στα πλάγια κάτω από τή μορφή του ήδμηνοφύ Πενθέως εικονίζεται ένας νεβρός.

'Η παράσταση στεφανώνεται μ' ένα ώραιο έπιθετο όσημένο κλαδί άμπέλου, ενώ ένα άλλο όσημένο έπιθετο κλαδί κοισού στολίζει τό κάτω τμήμα του λαιμού του άγγείου. Στο πάνω τμήμα εικονίζεται μία ζωοφόρος δώδεκα θήριων και ήμερων ζώων. Συγκεκριμένα στην Α όψη εικονίζεται στο κέντρο ένας λέωντας μ' ένα σκοτωμένο νεβρό στη ράχη του, δεξιά μία λείαινα και ένας νεβρός, άριστερά ένας κάπρος και ένας πάνθηρας. Στη Β όψη εικονίζεται στο κέντρο μία θή- λεια πάνθηρ, δεξιά ένα ελάφι και ένας γρύλας;

άριστερά ένα ελάφι και ένας πάνθηρας. Κάτω από τις λαβές δεξιά ένας κριός και άριστερά ένας γρύλας.

Τό χείλος του κρατήρα στολίζεται μ' έπιθετα χάλκινα άνηθ και ένα άπλο ίωνικό κυμάτιο. Στα αύατά του ίωνικού κυματίου είναι γραμμένη μ' όσημένα γράμματα ή έπιγραφή ΑΣΤΙΟΥΝΕΙΟΣ ΑΝΑΣΑΓΟΡΑΙΟΙ ΕΣ ΛΑΡΙΣΑΣ. 'Η έπιγραφή άρχίζει από τή Β όψη και συνεχίζεται στην Α. Τό νόημα της είναι «είμαι ό κρατήρας του 'Αστίνου, τόν γιού του 'Ανοσαγόρα από τή Λάρισα». 'Η βάση του άγγείου είναι ιδιαίτερα χαμηλή και σχετικά άπλη. Στολίζεται μ' ένα λείοιο κυμάτιο.

'Υπερβολικά στολισμένες είναι οι μεγάλες έλικωτές λαβές. Τό κάτω τοξωτό τμήμα της λαβής είναι διαμορφωμένο σε καυλό άκανθας. Οι πάνω έλικες περιβάλλονται από κοιλιοτριαισμένα φιδιά και ό όφθαλμοί τους στολίζονται με τέσσερα προσωπίες: του 'Ηρακλή ή ενός «ταυροκόρου» θεού στην Α όψη, του 'Αθή στη Β όψη. Πλούσια φυτικά κοσμήματα, άνθemia και φύλλα άκανθας, καλύπτουν τό κενό άνάμεσα στις λαβές και στο λαιμό του άγγείου.

'Η ώραια ανάγλυφη διακόσμηση του άγγείου συμπληρώνεται με τέσσερα έπιθετα χυτά αγαλμάτια που στολίζουν τόν ώμο του κρατήρα. Πλασμένα είδικά μ' αυτό τό σκοπό δέκουν άρμονικά με τό σώμα του άγγείου. Εικονίζονται μορφές καθιστές και είναι τοποθετημένες από τή πλάγια, κοντά στις λαβές. Στην Α όψη άριστερά εικονίζεται ό Διόνυσος (εικ. 7) και δεξιά μία κοιμισμένη Μαινάδα. 'Ο Διόνυσος κρατούσε θυρόο (χομένο τώρα) στον δεξιά χέρι και με τ' άριστερό στηρίζεται στον ώμο του κρατήρα, καθώς στρέ-

φεται προς τήν κοιμισμένη Μαινάδα. Τό κάτω σώμα του θεού περιβάλλεται από τό ιμάτιό του. 'Η Μαινάδα, βυθισμένη στη διονυσιακή μέθη, κάθεται με γυρίο προς τό κάτω τό ώραιό της κεφαλή. Φοράει χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει όλο τή τό σώμα. Στη Β όψη άριστερά εικονίζεται ένας Σάτυρος κοιμισμένος και δεξιά μία Μαινάδα «έν έκατάσει». 'Ο Σάτυρος, κρατώντας έναν άσκό γεμάτο κρασί, έχει βυθισθεί στη διονυσιακή μέθη. 'Η Μαινάδα, κυριευμένη από τή διονυσιακή έκαταση, γέρνει προς τό πίσω τό ώραιό της κεφαλή. Φοράει πέπλο με μακρό απόπτυγμα. Τα μάτια είναι όρθάνοια, έκατατικά.

Τό χρυσαφί χρώμα του κρατήρα έντυπωσιάζει και εξαφανίζει τό θεατή. 'Όπως έδειξε ή έρευνα του χημικού κ. Γ. Βαρουφάκη, τό χρώμα αυτό όφειλεται στην μεγάλη περιεκτικότητα του κράματος του χαλκού σε κασσίτερο (14-15%). Τό ίδιο χρυσαφί χρώμα έχουν και όλα σχεδόν τά χάλκινα άγγεία που προέρχονται από τούς τάφους του Δερβενιού.

'Η προηγμένη τεχνική του κρατήρα είναι πολύτιμη μαρτυρία γιά τή κατακρίσεις τής τορευτικής στο δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ. 'Ορισμένα μέρη

είναι χυτά, όπως τα αγαλμάτια, οι έλικωτές λαβές κι η βάση, ενώ το μεγαλύτερο σώμα του άνωδου αποτελείται από δύο λεπτότατα σφυρήλατα έλάσματα. Συγκεκριμένα, όπως έδειξε η ραδιογράφησή του κρατήρα με άκτινες Χ, το μεγαλύτερο μέρος του άγγείου, από τη βάση ως τη μέση περίπου του λαιμού, αποτελείται από ένα μεγάλο έλασμα. Ένα άλλο μικρότερο σχηματίζει το πάνω τμήμα του λαιμού του κρατήρα. Η συγκόλληση των δύο ελασμάτων συμπίπτει με τη διαχωριστική γραμμή των δύο ζωνών του λαιμού.

Η σφυρήλατησή του σκληρού ελάσματος, εξαιτίας της μεγάλης περιεκτικότητάς του σε κασσίτερο, έγινε σε θερμή κατάσταση, όπως έδειξε η συγκριτική μεταλλογραφική έρευνα του κ. Γ. Βαρουφάκη.

Η άριστουργηματική σφυρήλατησή των μορφών μπορεί να συγκριθεί μόνο με τα ώραιότερα κάτοπτρα. Ο πλαστικός όγκος των μορφών εξαίρεται από την επιφάνεια του άγγείου κι οι μορφές προβάλλουν ανάγλυφες και σε όρισμένα μέρη κατά τρία τέταρτα. Τα χέρια του Διονύσου, που προβάλλουν ολόγλυφα, είναι πρόσθετα, χυτά από τον καρπό και κάτω. Οι καλλιγραφικές πτυχές, άλλες οξυκόρυφες κι άλλες με καμπύλη ράχη, άλλες ανάγλυφες κι άλλες λεπτές μόλις διακρινόμενες, άλλες πάλι κολπώνονται κι ανεμίζονται και προβάλλουν ολόγλυφες σαν άνθη. Σε μία περίπτωση, στη μορφή του Πενθέως, ο καλλιτέχνης τοποθέτησε πρόσθετα σφυρήλατα έλάσματα για να εξάρει τις ανεμίζουσες πτυχές της χλαμύδας του. Η απόδοση του φωτοσκιασμένου όγκου της κόμης έγινε μ' ένα πλήθος από ανισόβαθες καμπύλες κι άλλαλοτεμνόμενες έγκοπές κι έγχαραξεις.

Η αγάπη του καλλιτέχνη για τη λεπτομέρεια είναι χαρακτηριστική. Με άκρα επιμέλεια χαράζει τα φτερά των γρυπών του συμπλέγματος της Α όψης και το τρίχωμα του λονταριού του συμπλέγματος της άλλης όψης. Στην εικόνα του κοιμισμένου Σατύρου διακρίνουμε ως και τις λεπτές τρίχες της μασχάλης. Τα καλογραμμένα πόδια των Μαινόνδων και η λεπτομερειακή απόδοση του φυσικού σχήματος του νυχιού είναι μία ακόμη ένδειξη.

Γιά να ποικίλλει χρωματικά το έργο ο καλλιτέχνης τοποθετεί πρόσθετα φύλλα καθαρού χαλκού κι άσημιου. Ένα φύλλο από καθαρό χαλκό αποδίδει την έσωτερική επιφάνεια της δοράς του Σιλήνου. Στις ράχες των φιδιών τοποθέτησε δύο ταινίες καθαρού χαλκού κι ανάμεσά τους μιάν άσημνία. Τα κοσμήματα των Μαινόνδων, περιβέραια και βραχιόλια, είναι επίθετα, ολόγλυφα από άσημι. Επίθετα είναι και τα χάλκινα όπλα του Πενθέως. Η πλούσια διακόσμηση του κρατήρα συμπληρώνεται με δύο άσημνα επίθετα κλαδιά, ένα από κισσό στο λαιμό κι ένα από άμπελο πάνω από την παράσταση των Παθών του Διονύσου.

Οι μεγάλες έλικωτές λαβές αποτελούνται από δύο τμήματα: το κάτω τοξωτό και το πάνω με τις έλικες. Το κάθε τμήμα φαίνεται ότι έχει χυθεί χωριστά και κατόπιν ενώθηκαν σε μιάν ενιαία σύνθεση. Τα προσωπεία που στολίζουν τούς μεγάλους όφθαλμούς των έλικων και τα φύλλα της ακάνθου που γεμίζουν τον κενό χώρο ανάμεσα στη λαβή και το λαιμό του άγγείου είναι σφυρήλατα.

Η ζωοφόρος των ζώνων, που στολίζει το πάνω μέρος του λαιμού, αποτελείται από λεπτά σφυρήλατα έλάσματα. Η βάση με τα κοσμήματά της είναι χυτή. Επίθετα σφυρήλατα είναι μόνο τα φύλλα του άσημιου στο λέσβιο κομμάτι.

Τα αγαλμάτια είναι χυτά, συμπαγή, όπως έδειξε η ραδιογράφησή τους με άκτινες Χ. Η πλαστική απόδοση των μορφών με την πλούσια σάρκα και την τρυφερή και ευαίσθητη επιδερμίδα, η απόδοση των μαλλιών και της ύψης του ύφασματος είναι ένδειξεις των μεγάλων προόδων της χαλκοπλαστικής στην ύστερη κλασική εποχή. Η διαμόρφωση του ματιού στα αγαλμάτια είναι όμοια με των σφυρήλατων μορφών. Η ίρις ξεχωρίζει από το βολβό του ματιού μ' ένα βαθύ αύλακι κι η κόρη δηλώνεται με μιά όπη. Όρισμένες έγκοπές κι έγχαραξεις στον όγκο της κόμης και στις βαθύςκιωτες πτυχές έχουν γίνει μετά το χύσιμο, με κρύα έργασία. Τα αγαλμάτια, όπως κι όλα τα άλλα επίθετα στολίσια του κρατήρα, είχαν κολληθεί με κράμα κασσίτερου και μολύβδου. Για το αγαλμάτιο του Διονύσου ο καλλιτέχνης πρόσθεσε μιά μικρή βάση για

νά προσαρμοσθεί καλύτερα στον ώμο του άγγείου.

Γιά τη σφυρήλατηση του λεπτότατου έλάσματος του κρατήρα ο τορευτής κάλυψε την έσωτερική του επιφάνεια μ' ένα στρώμα κεριού, από το οποίο σώθηκαν αρκετά κομμάτια.

Η δημιουργία του κρατήρα τοποθετείται στη δεκαετία 330-320 π.Χ. Ο καλλιτέχνης του κρατήρα του Δερβενιού φαίνεται ότι σχετίζεται άμεσα με την αττική τέχνη της εποχής του. Άλλα η τρυφερότητα του σχεδίου του είναι ένα στοιχείο ιωνικό. Η υπόθεση ότι είναι ένας γλύπτης και τορευτής, όπως ο Benvenuto Cellini π.χ., από μιά ιωνική πόλη της Χαλκίδης, που μαθήτευσε στην Αθήνα, φαίνεται πιθανή.

Βιβλιογραφία

- J. CHARBONEAUX, Les bronzes grecs, Paris, 1958
C. L. ROLLEY, Monumenta Graeca et Romana, V, I, Les bronzes, Leiden, 1967.
W. ZÜCHNER, Griechische Klappspiegel, Berlin, 1942.
W. ZÜCHNER, Der Berliner Menadenkrater, BWP 98, 1938.
N. ΒΕΡΑΔΗ, Χαλκή τεφροδόχος κάλπις εκ Φαροάδων, ΑΕ 1950-51, 80 κέξ.
Χ. ΜΑΚΑΡΟΝΑ, Τάφοι παρά το Δερβένι Θεσσαλονίκης, ΑΔ 18, 1963, 193-196.
Ε. ΓΙΟΥΡΗ, Ο κρατήρας του Δερβενιού, Έκδοση της 'Αρχαιολογικής Έταιρείας, Αθήνα, 1978.
Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, Οι βασιλικοί τάφοι των Αιγών (Βεργίνας), Φίλιππος, Έκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1980.
Θησαυροί της 'Αρχαίας Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 1979 (Κατάλογος έκθεσης).

Greek Metalwork of the 4th century B.C.

The Derveni Krater, dated in the decade 330-320 B.C. is a masterpiece of the metalwork of the 4th century B.C. The main body of the vase is decorated with the Passion of Dionysos in relief. Four attached cast statuettes adorn the shoulder of the vase. The study of the technique employed for this krater supplies us with some extremely important information about the evolution of metalwork during the second half of the 4th century B.C.